

ASR-I SAADETTE RAMAZAN
YA DA
PEYGAMBERİMİZ'İN RAMAZAN GÜNLERİ

Prof Dr Ali ÇELİK
Esogü İlahiyat Fakültesi
Eskişehir

Ramazan anlatılır mı bilemem ama, o konuda bildiğim şey: Ramazan ancak yaşanır olmalıdır. Onun engin ikliminde insan Ramazan ayının tüm güzelliklerini yaşayarak yüce Rabbinin ihsan etmiş olduğu ilâhî rahmeti doyasıya tadar. Kendi iç dünyasında, gönül âleminde, ruhunun derinliklerinde onu bir farklı hisseder. Daha Ramazan ayı gelmeden Receb ayından itibâren mübarek geceleri bir bir geçerek, Regaib kandilinde ruhunun ilâhî esrara yönelen ateşini şöyle bir tutuşturup Miraç kandilinde sevgililer sevgilisinin melekût âlemine nasıl seyrana çıktığını düşünür. İlâhî huzurda aşkın ve sevginin doruk noktasında bile ümmetinin unutmayan Peygamber Efendimiz'i düşünür. Onun zatını, hayatını, çilelerini düşünür. Yaşam biçimini, sünnetini kendisine takip edilecek yol olarak seçtiğini bir defa daha ikrar ederek Miraç sabahına ulaşır. Kendisini Hz. Ebû Bekir misali hissetmek ister: *“Eğer O söylemişse doğrudur. O'na ve O'nun Allah'tan getirdiği her şeye inandım iman ettim”* der. Ramazan iklimine doğru böyle hep adım adım mürakabe ile iç dünyasını günah kirlerinden temizleye temizleye yol alırken Allah Rasûlünün Ramazan ayından başka en çok oruç tuttuğu bazen tamamını bazen tamamına yakını bazen de pek çok günlerini oruçlu geçirdiği Şaban ayının ortasında, onbeşinci gününü oruçla geçirip akşamında Berat gecesiyle buluşur. O geceyi doyasıya ihya etmeye çalışır. İbadet eder, nafil namaz kılar, tesbîhat ve zikirler çeker ve mahcup ve mükedder bir eda ile sonunda ellerini rahmet-i Rahman'a açar ve Ya Rabbî ! der. Belki dökebilirse bir iki damla göz yaşı akıtarak *“beni kulluğuna kabul et!”* der veya demeye çalışır. *“Beratımı sağ elimden ver!”* diye yalvarır ve yakarır. İç duruluğuna ermek için bir manevî mücadele halindedir. O artık kendisini bir Ramazan eri olmaya hazırlamaktadır. Ramazan ayında bir manevî cihad vardır. Nefis ve nefsanî tüm duygularla sonuna kadar mücadele etmek vardır. Ramazan akşamında *“Yarınki Ramazan orucunu tutmaya niyet ediyorum”* derken o, aç susuz kalmaya niyet ediyor değil, aslında nefsiyle birebir, göğüs göğüse mücadele etmeye niyet ettiğinin farkındadır. Zaten niyet de ne yaptığının farkında olmak demek değil midir? İşte bu farkındalık; kul olduğunun farkında olmak, Allah'ın emirleri karşısında hassas olmak gerektiğinin farkında olmak, kendi acziyetinin farkında olmak ve ne yapıp ederse yarın âhirette mutlaka hesabını vereceğinin farkında olmak, bunun için kılı kırk yarmak. Yani bilinç uyanıklığı; bir başka ifadeyle olgun ve kâmil müslümanın olağan hali.

İşte bu bireysel planda gelişen bilinç uyanıklığı ve “**Ramazan eri**” olma hali, Ramazan ayında toplumun geneline yayılarak dışa yansıyor ve İslam toplumunun tüm fertleri, birer muhabbet fedâisi olarak topluma huzur ve refah saçıyor. Artık böylece Allah Rasûlü’nün buyurdıkları gibi: *Cennet kapıları arkalarına kadar açılıyor, Cehennem kapıları kapanıyor ve Şeytanlar âdeta zincire vuruluyorlar.*

Müminler bu ayda iyilik ve hayır yapmada, birbirlerini sevmeye âdetâ yarışıyorlar. İslam medeniyeti bir huzur medeniyetidir, bir sevgi medeniyetidir. İşte Ramazan ayı bu sevginin kardeşliğin somut olarak çok açık görüldüğü günlerin adıdır. Bu ay anılınca akla hap bu sevgi medeniyeti gelir.

Sizlere burada Peygamber Efendimiz’in bu ayda yaptığı bazı sünnetlerini hatırlatmak istiyorum. Komuya girmeden önce Oruç ve Ramazan terimleri üzerinde kısaca duralım.

Türkçe’de “*Oruç*” şeklinde kullandığımız kelime, dilimize Farsça, “*Rûze*” kelimesinden geçmiştir. Arapçası “*Savm*” ve “*Siyâm*” dır. Kur’an-ı Kerimde “*Siyâm*” olarak geçmektedir. Hadis-i Şeriflerde ise, her iki kelime de kullanılmıştır.

“*Savm*” kelimesinin sözlükteki anlamı, *nefsi meylettiği şeylerden, isterse bir söz olsun alıkoymak yani kendini tutmak* demektir. Mutlak olarak, *tutmak* mânâsına gelir. Kur’an-ı Kerim’de bazan “*susmak*”¹ mânâsına kullanılmıştır.² Durgun rüzgara ve tam öğle vaktindeki güneşe de “*savm*” denir. Hareketsiz oldukları için yürüyemeyen ve yemek yiyemeyenlere de “*Sâim*” denir.³

İstılahta oruç, “*Oruç, tutmaya ehil olan kimselerin niyet ederek fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar orucu bozan şeylerden korunmalardır. Yani oruç, “belli bir zamanda” midenin ihtiyaçlarından ve cinsî arzularından, mideye ve iç organlara girecek ilaç ve benzeri her şeyden uzaklaşmaktır. “Belirli zaman”, fecr-i sâdıkın doğmasından güneşin batmasına kadar geçen zamandır.*”⁴

İbn Kesir, Orucu şöyle tarif eder: “*Nefsi, tezkiye etmek ve ahlâkî çirkinliklerden arındırmak için yemekten, içmekten, cinsel ilişkiden (ve orucu bozan diğer şeylerden), alıkoymaktır/imsâk etmektir.*”⁵

Ramazan kelimesi, bilginlerin çoğunluğun görüşüne göre, (r-m-d) fiil kökünden alınmıştır. (Ramad), güneşin, sıcaklığıyla taşların son derece kızmasıdır ki, böyle pek kızgın yere (Ramdâ) denir. Bu bakımdan Ramazan, (Ramdâ) dan yanmak manasına (r-m-d) fiilinin masdarıdır. Baş tarafına (Şehr/ay) kelimesi eklenerek “*Şehru Ramazan*” ifâdesi, bu mübârek aya özel isim yapılmıştır. Çünkü bu ayda açlık, susuzluk harâretinden

¹ Meryem (19), 26

² Yazır, M.Hamdi., *Hak Dini Kur’an Dili* (Azim), I, 516

³ İbn Manzur, *Lisânü’l-Arab*, XV, 334, Bulak, 1303

⁴ Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu’l-İslâmî ve Edilletuhû*, Trc. Komisyon, *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*, Risâle, 1992, İstanbul, III, 109

⁵ İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, Beyrut, (1413/1993), I, 202

ızdırıp çekilir. Yahut orucun harâreti ile günahlar yakılır.⁶ Bir başka görüşe göre, göre *Ramazan Orucu*, günahları yaktığı için bu ismi almıştır.⁷

Ramazan kelimesi sözlük anlamının dışında içinde çok zengin anlamlar taşıyan bir semsiye kavramdır. Bir kavram olarak Ramazan, bize hep, bir anlayışı, bir medeniyeti, bir düşünce ufkunu, sevgi okyanusunu, bir huzur iklimini anlatır. Ramazan insanlık âlemi yeniden canlanır. Çünkü Ramazan, Allah Teâlâ'nın halifesi olmaya namzed kılınmış, ilâhî emirlere muhatap seçilmiş olan "insan" denilen yüce varlığı merkeze alan, onun tüm sahip olduğu tüm değerleri en zirveye taşıyan bir dinin, İslam dininin insanlık âlemine sunduğu bir kelimedir. Ve bu kelime kavramlaşma sürecini, yüce dinimiz İslamiyet ve onun getirdiği ilkeler çerçevesinde insanlığın iftihar tablosu, örnek insan Peygamber Efendimiz ve O'nun hemen yanbaşında bulunan güzîde insanların (sahabe-i kiram) hayatlarında tamamlamıştır.

Ramazan, hicrî –kamerî takvime göre yılın 9. Ayıdır.

Ramazan orucuna sahip olduğu şerefi kazandıran, "*İnsanlara yol gösterici ve doğruyu yanlıştan ayırıcı belgeler olarak indirilen Kur'an'ın*" bu ayda indirilmiş olmasıdır. Yüce Rabbimiz Kur'anda şöyle buyurur:

"O Ramazan ayı ki, insanları irşad için, hak ile batılı ayıracak olan, hidayet rehberi ve deliller halinde bulunan Kur'ân onda indirildi. Onun için sizden her kim bu aya şahit olursa onda oruç tutsun. Kim de hasta, yahut yolculukta ise tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde kaza etsin. Allah size kolaylık diler zorluk dilemez. Sayıyı tamamlamanızı, size doğru yolu gösterdiğinden dolayı Allah'ı tekbir etmenizi ister. Umulur ki şükredersiniz."⁸

- Ebû Hüreyre (r.a)den nakledilmiştir:

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: "*Ramazan ayı geldi. Bu ay, Allah'ın oruç tutmayı farz kıldığı mübarek bir aydır. Bu ayda Selâm'ın (Selâmet yurdu Cennetin) kapıları açılır, Cehennem kapıları kapanır ve Allah'a karşı gelen azgın şeytanlar bağlanır. Bu ay içinde öyle bir gece vardır ki, bin aydan daha hayırlıdır. Bu gecenin faziletinden mahrum kalan(bin ayın faziletinden) mahrum kalmış olur.*"⁹

İbn Hüzeyme'nin naklettiğine göre Selmân (r.a) şöyle anlatmıştır: Rasû-lullah (s.a.s), bir Şâban ayının son gününde bize şöyle hitap etti:

"-Ey insanlar! Yüce ve mübarek bir ay'ın gölgesi üzerinize bastı. O ayda bir gece vardır ki bin aydan daha hayırlıdır. Allah o ayda oruç tutmayı farz kıldı. Geceleyin ibadet yapmayı (teravih) kılmayı nafîle kıldı. O ayda bir hayır işleyen kimse diğer aylarda bir farz işlemiş gibi olur. O ayda bir farz işleyen ise diğer aylarda yetmiş farz işleyen gibidir. O, sabır ay'ıdır, sabrın karşılığı ise Cennettir. O, yardımlaşma ay'ıdır. O ayda müminin rızkı bolllaştırılır. O ayda kim bir oruçluyu iftar ettirirse bu,

⁶ Yazır, M.H., a.g.e., I, 531

⁷ Zemahşerî, *Keşşaf*, Tahran, tsz., I, 227

⁸ Bakara(2), 185

⁹ Nesâî, *Sıyâm*, 5

günahlarının bağışlanmasına ve Cehennemden kurtulmasına sebep olur. Aynı zamanda oruçlunun sevabı kadar sevap verilir. Oruçlunun sevabından da birşey noksanlaşmaz.."

Ashab; "-Yâ Rasûlallah! Hepimiz oruçluyu iftar ettirecek bir şey bulamıyoruz" deyince, Rasûlullah (s.a.s):

"-Allah bu sevabı oruçluyu kuru bir hurma ile veya bir yudum su ile ya da bir yudum süt karışığı ile iftar ettirene de verir. O öyle bir aydır ki; evveli rahmet, ortası mağfiret ve sonu da Cehennem ateşinden kurtuluştur. O ayda köle ve hizmetçilerinin yükü nü hafifleten kimseyi Allah bağışlar ve Cehennem ateşinden kurtarır.

Ramazan ayı, evveli rahmet, ortası mağfiret sonu Cehennem ateşinden âzâd olma ayıdır. Bu ayda her kim kölesine kolaylık gösterirse Allah Teâlâ da onu mağfiret ve Cehennem ateşinden âzâd eder.

Bu ayda dört şeyi çok yapın: İki ile Rabbinizi râzı edersiniz, ikisine ise, sizin ihtiyacınız vardır: Rabbinizi râzı edeceğiniz iki şey şunlardır: Allahtan başka ilah olmadığına şehâdet etmek, Allah'a karşı istiğfarda bulunmak. İhtiyacınız olan iki şey de şunlardır: Allah'tan Cennet ister, Cehennemden O'na sığınursunuz. Her kim oruçluya su verirse Allah Teâlâ ona benim havzımdan su içirecektir ki, Cennete girinceye kadar bir daha susamayacaktır."¹⁰

Câbir b. Abdullah Râsulullah (s.a.s)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir:

"Ümmetime Ramazan ayında beş şey verilmiştir ki bunlar benden önceki hiç bir peygambere verilmemiştir:

- 1- Ramazan ayının ilk gecesi olunca Allah Teala ümmetime (rahmet bakışıyla) bakar. Allah her kime (rahmet bakışıyla) bakarsa ona ebedi olarak azab etmez.*
- 2- Akşamladıklarında, ağızlarının kokusu Allah katında misk kokusundan daha güzeldir.*
- 3- Melekler her gün ve gece onlara istiğfar ederler, Allah'tan bağışlanmalarını dilerler.*
- 4- Allah Teala Cennetine emredip; "Kullarım için hazırlanıp süslen. Onların dünya meşakkatlerinden kurtulup, benim yurduma ve ihsanıma istirahat için gelmeleri yaklaştı" buyurur.*
- 5- Gecenin sonu olunca, Allah hepsini bağışlar.*

Orada bulunanlardan biri;

"-O gece Kadir gecesi midir?" deyince: Rasûlullah(s.a.v):

"-Hayır, çalışanları görmüyor musun? Onlar çalışıp işlerini bitirince kendilerine ücretleri tam olarak ödenir."¹¹ buyurdu.

B- RAMAZAN ORUCUNUN FARZ OLUŞU

¹⁰ Münzirî, a.g.e., II, 94-95

¹¹ Münzirî, a.g.e., II, 92

Ramazan Orucu, Peygamberimizin **Medine**'ye hicretinin 2. yılının 6. ayında (Şa'ban) farz kılınmıştır.¹² Bu, Kiblenin **Kudüs**'ten **Mekke**'ye çevrilmesinden kısa bir müddet sonraya rastlar. Orucun farz oluşunu bildiren âyetler şöyledir:

“Ey iman edenler! Oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz.”

“(Size farz kılınan oruç), sayılı günlerdedir. İçinizden hasta olan veya yolculukta bulunan ise, diğer günlerde, tutamadığı günler sayınca tutar. Ona dayanıp kalacaklar üzerine de bir yoksulu doyuracak kadar fidye gerekir. Her kim de hayırına fidyeyi artırırsa, hakkında daha hayırlıdır. Bununla beraber, eğer bilerseniz, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.”¹³

PEYGAMBERİMİZİN RAMAZAN AYINDA YAPTIKLARI

1. Sahur Vaktini Tayin ve Tesbit Ederlerdi

Sahur vakti, orucun başlangıç vaktidir. “*Suhûr*” kelimesi, oruç tutmak maksadıyla fecr doğmadan (tan yeri ağarmadan) evvel yemek yemek demektir. “*Sahûr*” kelimesi ise, o vakitte yenilen yemeğe denir. Kelimenin, Türkçe’de daha çok “*Sahûr*” şekli kullanılır. *Sahûr yedik, sahûra kalktık* gibi. Ayrıca “*Sahûr*” anlamında “*Temcîd*” kelimesi de kullanılmaktadır.

Sahur vaktinin tayin ve tesbiti konusunda Kur'an'da şu ifâde bulunmaktadır:

“.. şafağın beyaz ipliği siyah ipliğinden ayırt edilinceye kadar, yiyin, için.....”¹⁴

Rivâyetlerde, ayette geçen bu vaktin tesbitine dair bazı ashabın uygulamalarına ve Peygamber Efendimiz 'in onları uyarması ve bilgilendirmesine dair açıklamalar bulunmaktadır.

-Sehl bin Sa'd (r.a) naklediyor:

“.. şafağın beyaz ipliği siyah ipliğinden ayırt edilinceye kadar, yiyin, için.....”

ayeti nâzil olunca, ashabtan bazıları eline bir beyaz bir de siyah iplik alır ve böylece her ikisinin rengini açıkça fark edinceye kadar yedi. Nihâyet Yüce Allah "fecir'den" ibâresini indirerek konuya açıklık getirdi.¹⁵

-Adiy bin Hâtim (r.a) şöyle demiştir:

“.. şafağın beyaz ipliği siyah ipliğinden ayırdedilinceye kadar, yiyin, için.....”

ayeti nâzil olduğu zaman Adiy bin Hâtim, peygamber(s.a.v)'e hitâben:

“-Yâ Rasûlallah! Ben yastığımın altına bir beyaz ve bir siyah olmak üzere iki ip koyuyorum da geceyi gündüzden fark ediyorum”, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v):

¹² Yazır, M.Hamdi., a.g.e., I, 515

¹³ Bakara(2), 183-184

¹⁴ Bakara (2), 187

¹⁵ Müslim, *Siyâm*, 34-35

"-Muhakkak ki senin yastığın çok enlidir(yani kafan kalın da bundaki inceliği anlamadın). Bu beyaz iplik ile siyah iplik gecenin karanlığı ile gündüzün beyazlığından ibarettir."buyurdu.¹⁶

2.Sahur Yemeği Yemeyi ve Sahûru Geciktirirlerdi

Peygamber Efendimiz, âyet-i kerimede zikredilen hususları kendileri bizzat yerine getirmişler, sahûra kalkmışlar, yemek yemişler, âileleriyle beraber olmuşlar, Mescid-i Saâdette îtikâf'a girmişler ve aynı zamanda bütün bunları ashâbına tavsiye etmişlerdir.

Peygamber Efendimiz'in sahura kalktığı ve sahur yemeğini geciktirdiği ile ilgili hadislerden bazıları şöyledir:

-Zeyd bin Sâbit (r.a) şöyle der:

"Biz Rasûlüllah (s.a.v) ile beraber sahûr yedik, sonra namaza kalktk..."¹⁷

* * *

-İrbâd bin Sâriye şöyle demiştir:

"Beni Rasûlüllah (s.a.v) Ramazanda sahur yemeğine davet etti de "Mübârek yemeğe buyur" dedi.¹⁸

* * *

-Enes bin Mâlik (r.a) nakleder;

Rasûlüllah (s.a.v) şöyle buyurdular:

"Sahur yemeği yiyiniz. Çünkü sahûr yemeğinde bereket vardır."¹⁹

İbn Mâce'nin tahriç ettiği bir hadiste Peygamberimiz şöyle buyurmuştur:

"Sahur yemeği ile gündüz tutacağınız oruca; öğle üzeri uykusuyla (kaylûle) ile de teheccüd namazına kuvvet kazanın."²⁰

-Amr bin el-Âs (r.a)'den rivâyet edilmiştir;

Rasûlüllah (s.a.v) şöyle buyurdular:

"Bizim orucumuzla Ehl-i Kitâb'ın orucu arasındaki fark sahûr yemektir."²¹

-İbn Adıyy'in tahriç ettiği bir rivâyette Hz.Ali (r.a), Rasûlüllah (s.a.v)'in şöyle buyurduğunu nakleder:

"Bir yudum suyla olsun sahûr yapın, bir yudum suyla olsun iftar edin."²²

¹⁶ Müslim, *Sıyâm*, 33

¹⁷ Buhârî, *Savm*, 19; Müslim, *Sıyâm*, 47

¹⁸ Ebû Dâvud, *Savm*, 16

¹⁹ Buhârî, *Savm*, 20; Müslim, *Sıyâm*, 45

²⁰ İbn Mâce, *Sıyâm*, 22

²¹ Müslim, *Sıyâm*, 46

²² Aynî, Bedrüddin., *Umdetü'l-Kâfî*, Dâru'l-Fikir, Beyrut, VIII, 70

-Abdullah bin Ömer(r.a)'ın rivâyet ettiği bir hadiste Rasûlüllah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Şüphesiz ki Allah ve melekleri sahûr yiyenlere salât ederler.”²³

Sehl bin Sa'd (r.a) şöyle demiştir:

“Ailem içinde sahur yemeği yiyordum, sonra ben sabah namazını Rasûlüllah ile beraber kılmak için acele acele yiyordum.”²⁴

Enes bin Mâlik(r.a), Zeyd bin Sâbit (r.a)'den rivayet ederek şöyle demiştir:

-“Biz Rasûlüllah (s.a.v) ile beraber sahûr yedik, sonra namaza kalktık. Enes dedi ki: Ben de Zeyd'e:

-Sabah ezanı ile sahûr arasında ne kadar zaman bulundu ? diye sordum.

Zeyd: -Elli âyet okuyacak kadar, diye cevap verdi.”²⁵

Bu hadisten sabah namazının erken ikâme edildiği ve sahûrun fecrin doğuşuna yakın zamana kadar geri bırakıldığı anlaşılmaktadır.

Genelde İslam fıkıh bilginlerinin sahur vaktini belirlerken izledikleri sünnet şu olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v) sahura son verip imsak ettikten sonra Kur'ân-ı Kerim'den elli âyet kadar okur veya okuyacak bir vakit bekledikten sonra sabah namazını kıldırırdı. Bu imsak vakti de yaklaşık güneşin doğmasından 75-90 dakika kadar öncesi olur ki; sahur yemeği için en son kabul edilen vakittir.

3. Oruca Başlarken Niyet Ederlerdi

Hz.Peygamber (s.a.v), “*ameller'in niyetlere göre değer kazanacağını*”²⁶ hemen her fırsatta belirtmişlerdir. Diğer ibâdetlerde olduğu gibi Ramazan orucu için de *niyetin* şart olduğunu beyan etmişlerdir.

İbn Ömer (r.a), Hz.Hafsa (r.a)'dan yaptığı rivâyete göre, Rasûlüllah (s.a.v) buyurdular ki: “*Kim orucu fecirden önce niyetle (kesinleştirmesse) onun orucu yoktur.*”²⁷

4. Kendileri Visâl Orucu Tutarlar Fakat

Ashâbını Bundan Menederlerdi

Efendimiz (s.a.v), diğer aylara ayırmadığı bir takım ibâdetleri, Ramazan ayı için ayırırdı. Hatta bazı gece ve gündüzün bütün saatlerini ibâdete ayırabilmek için *visâl orucu* tutardı. Visâl Orucu, iftar etmeksizin peş peşe birkaç gün tutulan oruca denir.

²³ *Müsned*, III, 12, 44

²⁴ Buhârî, *Savm*, 18; *Mevâkit*, 27

²⁵ Buhârî, *Savm*, 19; Müslim, *Sıyâm*, 47

²⁶ Buhârî, *Bed'ul-Vahy*, 1; *Itk*, 6; *Talak*, 11; Müslim, *Îmâre*, 155

²⁷ Ebû Dâvud, *Savm*, 71; Tirmizî, *Savm*, 33; Nesâî, *Savm*, 68

Peygamberimiz kendileri tutmuş olmalarına rağmen ashabını *Visâl orucu* tutmaktan men etmişlerdir.

İbn Ömer (r.a)'den nakledilmiştir, şöyle demiştir:

Rasûlüllah (s.a.v) Ramazan'da orucu birini diğerine uladı. Halk da ulayınca Rasûlüllah (s.a.v) onları menetti. Kendisine:

-Siz oruçları birbirine ekliyorsunuz ? denildiğinde:

-"**Ben sizin gibi değilim. Çünkü ben doyurulur ve sulanırım**", buyurdu.²⁸

Ebû Hüreyre(r.a)'ın rivâyetinde şu ifâde vardır:

"**...Ben Rabbim doyurur ve sular halde gecelerim. Binaenaleyh ibâdetlerinizden gücünüzün yettiği kadarını üzerinize alıp yükleniniz.**"²⁹

Hadiste geçen yedirilip-içirilmekten maksat, Allah yiyen için kimsenin kuvvetini ve gücünü halkeder, demektir. **İbn Kayyim el-Cevziyye** bunu şöyle açıklar: "Bundan maksad, Allah'ın Peygamberini gıdâlandırıldığı mârifet, kalbine akıttığı kendine yakarma lezzeti, kendine yakınlıkla gözlerinin aydınlanması, sevgisi ile nîmetlenmesi, ona iştîyak duyması, bunların ardı sıra gelen kalplerin gıdası, ruhların nimetleri, gözlerin nuru ve kalbin sürûru halleridir ki, bu gıdanın en büyüğü en faziletlisidir."⁶⁰

İki veya daha fazla günü, ard arda iftar etmeksizin birbirine ekleyerek oruç tutmak **mekruhtur**. Hz. Âişe vâlidemizin belirttiğine göre Peygamberimiz, müslümanlara acıdığı için visal orucu tutmaların yasaklamıştır.³¹

Visal orucu Hz. Peygamber'e mahsus amellerdendir. Çünkü iki-üç gün süreli bir oruçta Cenab-ı Hak peygamberine güç verir. Nitekim hadiste bu hususa işaret edilmiştir. Aynı güç ve kuvvete ümmeti nâil olamayabilir.³²

6. İftarda (Akşam Olunca Orucu Açmakta) Acele Ederlerdi

Peygamber Efendimiz (s.a.v) namazı kılmadan önce iftar ederlerdi. O'nun iftarı, bulabilirse taze hurma ile, bulamazsa kuru hurma ile onu da bulamazsa birkaç yudum su ile olurdu.³³ İftarda özel bir yiyecek aramaz, ne varsa onu yerlerdi. Nitekim Buhârî, Sahih'inde: (*Bâbun yüfturu bimâ teyessere aleyhi bi'l-mâi ve ğayrihî*= Bab: Oruçlu kendisine kolay gelen su ve diğer herhangi bir şeyle orucunu açar)³⁴ şeklinde bab açarak buna işaret etmektedir.

Bununla beraber bazı rivâyetlerde, özellikle *taze olsun kuru olsun hurmadan* bahsedilmesi, onun tavsiye edilmesi ise, bölgede çok bulunmasından ve herkesin rahatlıkla ulaşabileceği bir yiyecek olmasından dolayı olmalıdır. Yoksa özel bir

²⁸ Müslim, *Sıyâm*, 56

²⁹ Müslim, *Sıyâm*, 58

³⁰ İbn Kayyim, *Zâdu'l-Meâd*, II, 32

³¹ Müslim, *Sıyâm*, 61

³² Miras,Kamil., a.g.e, VI, 290, 291

³³ İbnu'l-Kayyim , *Zâdu'l-Meâd*, II, 251(Trc. Muzaffer Can, II, 640).

³⁴ Buhârî, *Sıyâm*, 43

öneminden değil. Zira Peygamber Efendimiz her zaman kolay olanı tavsiye etmiştir. Konuyla ilgili bazı rivâyetler şöyledir:

-Sehl bin Sa'd (r.a), Rasûlüllah (s.a.v)'den şöyle buyurduğunu rivâyet eder: "**İnsanlar iftarda acele ettikleri müddetçe hayır üzere olmakta devam ederler.**"³⁵

Bu hadis, iftar vakti girdikten sonra orucu açmakta acele davranmanın *müsteheb* olduğunun delilidir.³⁶

Ebû Hüreyre'nin Rasûlüllah(s.a.v)'den rivayet ettiği bir hadis-i kudsî'de "**Kullarımın yanımda en sevileni, iftarı acele yapanlardır.**" buyurulmuştur.³⁷

Enes bin Mâlik (r.a)'den rivâyet edilmiştir: Şöyle buyurdular: "**Rasûlüllah (s.a.v) akşam namazını kılmadan önce taze hurma ile iftar ederdi. Taze hurma yoksa kuru hurma ile; bunu da bulamazsa birkaç yudum su ile iftar ederdi.**"³⁸

Bir başka rivâyette, Abdullah bin Ebî Evfâ, Peygamber Efendimizin *Sevîk denilen bir çeşit çorba ile iftar ettiğinden* bahsetmektedir.³⁹

İbn Abdî'l-Berr de: İftarı çabuk, sahur da geç yapmağa dair rivâyet olunan hadislerin hepsi *sahîhtir, mütevâtir'dir*, demiştir.⁴⁰

Rasulullah (s.a.s) iftar zamanının sevincinden söz ederken şöyle buyurmuştur:

"**Müminin kendisiyle neşelendiği iki sevinci vardır. Birisi iftar vaktindeki oruç bozma sevinci, diğeri Rabbına kavuştuğu zamanki (orucunun mükâfatı ile) sevincidir.**"⁴¹

Bu ve benzeri hadisleri dikkate alan **Hanefî fakîhleri**, oruçluya üç şeyin **müstehap** olduğunu beyan ederek bunların sahur yemeği yemek, Sahur yemeyi geciktirmek ve iftar etmeyi acele etmek şeklinde sıralamışlardır.⁴²

İftarı acele etmenin sebebi, ubûdiyetle ilgilidir. Rivayetlere göre Yahûdî ve Hıristiyanlar, yıldızlar görününceye kadar iftarı te'hîr ederlerdi.⁴³ Bunlara muhâlefet için iftarın ta'cili/iftar etmekte acele etmek *müstehab* olmuştur.⁴⁴ Bir diğer sebep de akşam namazını dağınık bir zihinle kılmaktan kaçınmaktır.⁴⁵

7. Orucu Açmak İçin Tatlı Bir şey Yerlerdi

Enes bin Mâlik (r.a)'den rivâyet edilmiştir, dedi ki:

Rasûlüllah (s.a.v) şöyle buyurdu:

³⁵ Buhârî, *Savm*, 45

³⁶ Aynî, *Umde*, VIII, 163

³⁷ Tirmizî, *Savm*, 13; *Müsned*, II, 238-239; Beyhakî, *Sünen*, IV, 237

³⁸ Ebû Dâvud, *Savm*, 21; Tirmizî, *Savm*, 10; *Müsned*, III, 164

³⁹ Müslim, *Sıyâm*, 52, 53

⁴⁰ Aynî, *Umde*, VIII, 163

⁴¹ Buhârî, *Savm*, 9; Müslim, *Sıyâm*, 163, 165; Nesaî, *Sıyâm*, 42; *Müsned*, II, 232, 273, 516, III, 5

⁴² *Hâşiyetü Tahtâvî*, s. 373

⁴³ Beyhakî, *Sünen*, IV, 237

⁴⁴ Miras, Kâmil, *Tecrîd-i Sarîh Terc.*, VI, 286).

⁴⁵ Yılmaz, K.M., a.g.m., s. 24

"Hurma bulan hurma ile orucunu açsın; bulamayan da su ile iftar etsin, su tertemizdir."⁴⁶

Yine Enes bin Mâlik (r.a)'den rivâyet edilmiştir, dedi ki:

" Rasûlüllah (s.a.v), orucunu namazdan önce ve birkaç yaş hurma (rutab)ile; yaş hurma bulamaz ise kuru hurma(temr) ile, onu da bulamazsa birkaç yudum su içerek açardı."⁴⁷

8. İftarda Söyle Dua Ederlerdi

Hız.Peygamber (s.a.v)'in iftar ederken yaptıkları dua şöyledir:

-“Allâhümme leke sumtü ve alâ rızıkike eftartu fe tekabbel minnâ inneke ente’s-semîu’l-alîm”

Anlamı: *“Allahım, senin için oruç tuttum, senin rızıkla iftar ettim. Bizden bunu kabul et, Sen işiten ve bilensin.”*⁴⁸

İbn Ömer (r.a)'den nakledilmiştir:

Rasûlüllah (s.a.v) orucunu açınca şöyle derdi:

"Susuzluk gitti, damarlar ıslandı. İnşallah sevap kesinleşti."⁴⁹

Hadîs-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

"Üç kimsenin duası reddolunmaz; Âdil hükümdarın duası, İftar sırasında oruçlunun duası, mazlumun duası, Allahü Teâlâ bu duaları semâya yükseltir, gökyüzünün kapılarını açar ve"izzet ve celâlîme yemin olsun ki, bir sure sonra da olsa, sana yardım edeceğim" diye yemin eder."⁵⁰

C-) ORUÇLU İKEN YAPTIKLARI

1. Orucu Bozacak Şeylerden Sakınırlardı

Orucu bozan şeylerin neler olduğu, hangi durumlarda kefarete, hangi durumlarda kaza ve hangi durumlarda da hem kaza hem de keffaret gerektiği ile ilgili hususları açıklayan hadisler, fıkıh bilginleri tarafından topluca değerlendirilerek fıkıh kitaplarında maddeler halinde zikredilmiştir. Biz burada bu teferruata girmeyeceğiz. Burada şunu ifade edelim ki, Hız.Peygamber (s.a.v) oruçlu bir müslümanın orucunun bozulduğu durumları ve onunla ilgili yapılması gereken hususları, gerek uygulamalarıyla (Sünneti), gerekse bu konudaki uyarı ve hatırlatmalarıyla teferruat derecesinde açıklamışlardır. Burada konuyla ilgili olarak birkaç hadis nakledelim:

Ebû Hüreyre (r.a)'den rivâyet edilmiştir:

⁴⁶ Tirmizi, *Savm*, 10

⁴⁷ Tirmizi, *Savm*, ,göst. yer

⁴⁸ Tabarânî, *Mu'cemu's-sağîr*, II, 51; İbn Kayyim, *Zâdu'l-Meâd*, II, 51

⁴⁹ Ebû Dâvud, *Savm*, 22

⁵⁰ el-Azîzî, *es-Sirâcü'l-Münîr Şerhu'l Câmi's-Sağîr*, II, 182; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, II, 52

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **“Allah’ın müsâde ettiği durumlar haricinde , Ramazan ayında bir gün orucunu bozan kimse, ömür boyu oruç tutsa, o günü kaza edemez.”**⁵¹

Bu hadis, Ramazanda meşrû bir mazereti olmaksızın kasıtlı olarak oruç yiyen kimsenin davranışının Allah indindeki kötülüğünü belirtmektedir. İbn Münîr, bunu :*“Yani, orucu zamanında eda etmenin faziletini kaza suretiyle telâfi etmenin imkanı yok”* diye açıklar.⁵²

Ebu Hüreyre (r.a) anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v) buyurdular ki:

*“Kim kendiliğinden kusacak olursa, üzerine kaza gerekmez. Kim de isteyerek kusarsa orucunu kaza etsin.”*⁵³

Ebû Hüreyre (r.a)’den rivâyet edilmiştir;

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

*“-Her kim yalan söylemeyi ve yalanla amel etmeyi bırakmazsa, o kim-senin yemesini içmesini bırakmasına Cenâb-ı Hakk’ın hiç ihtiyaç yoktur.”*⁵⁴

Yine **Ebû Hüreyre (r.a)** nakleder:

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

*“Allah, Âdemoğlunun işlediği her hayırlı iş, kendisi içindir, fakat oruç böyle değildir. Oruç surf benim içindir, onun mükâfatını ben veririm, buyurdu. Oruç bir kalkandır. Herhangi birinizin oruç günü olduğu zaman artık o kimse kötü söz ve fül yapmasın, düşmanlık -veya bağırma- da yapmasın. Eğer bir kimse ona söver yahut onunla dövüşürse, derhal: “Ben oruçlu bir kimseyim”, desin Muhammed’in nefsi elinde bulunan Allah’a yemin olsun ki oruçlu ağzın (açlık) kokusu, Allah katında misk kokusundan daha hoş ve daha temizdir. Oruçlunun sevinip neşeleneceği iki sevinci vardır: Birisi orucu(nu) açtığı zaman sevinir, öbürüsü de Rabbına kavuştuğu zaman orucu(nun mükâfatı) ile sevinir.”*⁵⁵

2. Gıybetten, Anlamsız Söz ve Davranıştan Uzak Dururlardı

Ebû Hüreyre(r.a)’den yapılan rivâyete göre;

Rasûlullah(s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Sizden birinizin oruç günü olunca, o günde edeb ve terbiye dışı söz söylemesin; kırıcı anlamda bağırıp çağırmasın. Şayet biri ona dil uzatıp söver veya onunla dövüşmek isterse, o: “Ben oruçluyum” desin. Muhammed’in nefsinin kudret

⁵¹ Buhârî, *Savm*, 29; Tirmizi, *Savm*, 27; Ebû Dâvud, *Savm*, 38

⁵² Canan, İ., a.g.e., IX, 526

⁵³ Ebu Dâvud, *Savm* 32; Tirmizi, *Savm*, 25; İbnu Mâce, *Savm*, 16

⁵⁴ Buhârî, *Savm*, 8

⁵⁵ Buhârî, *Savm*, 9

elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha güzeldir. Oruçlu için, kendisini ferahlatacak iki ferahlık vardır: İftar ettiği zaman iftarıyla ferahlık duyar ve rabbine kavuştuğu zaman, tuttuğu oruçla sevinir."⁵⁶

Ebû Hüreyre(r.a)'den rivâyet edilmiştir;

Rasûlullah (s.a.v) buyurdular ki:

"Kim yalanı ve onunla ameli terk etmezse (bilsin ki) onun yiyip içmesini bırakmasına Allah'ın ihtiyacı yoktur."⁵⁷

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Nice oruç tutanlar vardır ki, orucundan susuzluk çekme ve açlıktan başka kazancı yoktur. Nice gece kalkıp nâfile ibâdet yapanlar vardır ki, bu kalkmasından ötürü uykusuzluktan başka kazancı yoktur."⁵⁸

3.Ağız ve Diş Temizliğine Son Derece Önem Verirlerdi

Hz.Peygamber(s.a.v), ağız ve diş sağlığına her zaman önem verirler; ashâbını da bu konuda teşvik ederlerdi. Nitekim bir hadislerinde **"Ümmetim üzerine zorluk olmasaydı, onlara, her namazda misvak kullanmalarını emrederdim."** Buyurmuşlardır.⁵⁹

Hz. Peygamber'in ağız ve diş sağlığı konusundaki bu tavsiyesiyle ilgili rivâyetlere⁶⁰ bakıldığında zaman, misvak'ın kullanım biçimi, şekli, ne zaman ve hangi vakitlerde kullanılacağına dair pek çok bilgi bulunduğu görülecektir. Bütün bu bilgilerde, ağız ve diş temizliğine dikkat çekilmekte, ağız ve diş sağlığının önemi vurgulanmaktadır.

Oruçlu iken de -orucunun bozulmaması için gerekli dikkat göstererek- ağız ve diş temizliği konusundaki hassasiyeti artarak devam etmiştir. Bu hususu sahâbeden **Âmir bin Rabîa** (r.a)şöyle nakleder:

⁵⁶ Buhârî, *Savm*, 2; Müslim, *Siyâm*, 120; Ebû Dâvud, *Savm*, 29; Nesâî, *Siyâm*, 42; *Müsned*, II,83, VI, 244

⁵⁷ Buhârî, *Savm*, 8; *Edeb*, 51; Ebû Davud, *Savm*, 25

⁵⁸ Münziri, a.g.e.,II,144

⁵⁹ Buhari, *Cuma*, 8; *Savm*, 27; Müslim, *Taharet*, 42; Ebû Dâvud, *Taharet*, 25; Tirmizi, *Taharet*, 18; Nesâî, *Taharet*, 6, *Mevâkut*, 20; İbn Mâce, *Taharet*, 7; Dârimî, *Salat*, 168; Muvatta, *Taharet*, 114,115; *Müsned*, I,80,120, II,245,250,259,39

⁶⁰ Misvak hakkında yüzü aşkın hadis bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir: Buhârî, *Cuma*, 8, 9; *Vudû*, 40, 73, 74; *Savm*, 25, 27; *Meğazî*, 83; *Fedâil*, 20; *İstîzan*, 38; *Teheccüd*, 9 ; Müslim, *Taharet*, 43, 44, 45, 46, 48, 56; *Rüya*, 19; *Zühd*, 70; *İmâret*, 15; *Cuma*, 7; Ebû Dâvud, *Taharet*, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 35, 72, 127; *Tatavvu*, 26; *Savm*, 26; *Eyman*, 2; Tirmizi, *Savm*, 29; *Edeb*, 14; *Nikah*, 1; *Taharet*, 18; Nesâî, *Kiyâmu'l-leyl*, 2, 10, 11, 25, 39, 43; *Sehv*, 67; *Tatbik*, 73; *Taharet*, 1, 2, 3, 4, 6, 7; *Cuma*, 6; İbn Mâce, *İkâme*, 83, 123; *Taharet*, 7, 8, 30; *Siyam*, 17; *Ahkam*, 8, 9; *Eşribe*, 16; Muvatta, *Taharet*, 13; *Müsned*, I, 3, 10, 80, 120, 218, 237, 267, 275, 373, 420; II, 108, 117, 2445, 250, 259, 329; III, 30, 69, 81, 143, 249, 375, 442, 445, 446, 490; IV, 34, 116, 253, 255, 264, 409, 417; V, 193, 225, 263, 294, 363, 382, 390, 397, 417, 421; VI, 24, 42, 48, 54, 97, 110, 121, 123, 124, 138, 146, 157, 160, 182, 200, 236, 238, 254, 272.

"Ben Rasulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, oruçlu iken misvaklandığını sayamayacağım kadar çok gördüm."⁶¹

İbnu Ömer (r.a) şöyle demiştir:

"Oruçlu, günün başında ve sonunda misvak kullanır."⁶²

4-Başına Soğuk Su Dökerek Serinlerlerdi

-Ebû Bekir b. Abdirrahman'dan rivâyet edilmiştir: O sahâbî şöyle diyor:

"Rasûlüllah (s.a.v)'i oruçlu iken sıcaktan dolayı başına su dökerken gördüm."⁶³

5. Seferde (Yolculukta) Bazen Orucunu Bozarlardı

İbn Abbas (r.a)'dan yapılan rivayete göre, şöyle demiştir:

"Rasûlüllah (s.a.v) fetih yılında Ramazan ayında oruçlu olarak yola çıktı. Ta ki yolda bir su birikintisine geldi ki öğlenin evveli idi. İnsanlar ise iyice susamıştı. O yüzden boyunlarını uzatıp o suya iştiyak duyduklarını(ister istemez) belli ediyorlardı. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v) içinde su bulunan bir tas istedi ve o tası eline alıp insanların iyice görmesini sağladıktan sonra içti ve arkasından oradaki insanlar da oruçlarını bozup içtiler."⁶⁴

Ebu'd-Derdâ'dan gelen bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlüllah (s.a.v) ile birlikte çok sıcak bir mevsimde Ramazan ayında sefere çıktık. Öyle ki, sıcaklığın tesirinden biz elimizi başımızın üstüne koyma ihtiyacı duyuyorduk. Aramızda yalnız Rasûlüllah (s.a.v) ile Abdullah bin Revâha (r.a) bulunuyordu."⁶⁵

Hamza bin Amr el-Eslemî(r.a)'den rivayete göre bu sahâbî Rasûlüllah (s.a.v)'e şöyle demiştir:

"-Ya Rasûlallah, seferde (yolculukta) oruç tutmaya kendimde kuvvet hissediyorum. O bakımdan oruç tuttuğum takdirde bana bir günah ve vebal var mıdır?"

Efendimiz (s.a.v) ona şu cevabı verdi:

"-Yolculuğa çıkılınca oruç tutmamak Allah'ın bir ruhsatı/müsâdesidir. Artık kim o ruhsatı/müsâdeyi alıp oruç tutarsa iyi ve güzel bir fiil yapmış olur. Kim de oruç tutmayı arzularsa , ona da günah yoktur."⁶⁶

Enes bin Mâlik (r.a)'den rivayete göre, o şöyle demiştir:

⁶¹ Buhârî, *Savm*, 27; Tirmizi, *Savm*, 29; Ebû Dâvud, *Savm*, 26

⁶² Buhari, *Savm*, 25 (bab başlığında (tercüme) kaydetmiştir).

⁶³ *Müsned*, III, 292, 319, 379; V, 376; VI, 96

⁶⁴ *Müsned*, I, 366

⁶⁵ Müslim, *Sıyâm*, 108

⁶⁶ Buhârî, *Buyû*, 95; Müslim, *Sıyâm*, 105; Nesâî, *Sıyâm*, 57; *Müsned*, VI, 345

*“Bizler, Rasûlüllah (s.a.) ile birlikte sefere (yolculuğa) çıkardık; Oruçlu olan iftar edeni(yani sefer dolayısıyla oruç tutmayan kimseyi), iftar eden de oruçlu olanı ayıplamazdı.”*⁶⁷

Bu konudaki diğer rivayetleri de dikkate alan Hanefî fakihleri şu kanaate varmışlardır: Seferde oruç tutmak zarar vermiyorsa, yani meşakket ve sıkıntı getirmiyorsa, vücudu güçten düşürmüyorsa *“oruç tutarsanız sizin için daha hayırlıdır”*⁶⁸ ayetiyle istidlal ederek oruç tutabilir, onda vebal yoktur. Ramazanda sefer münasebetiyle tutamadığı oruçları ramazandan sonra gününe gün kaza ede etmesi vaciptir.

6. Bol Bol Kur’an Okurlar, Hayr-u Hasenâta Bulunurlardı:

Peygamber Efendimiz Ramazan ayında daha fazla Kur’an okurlar, onun üzerinde tefekkür ederlerdi. Ramazan ayı boyunca o zamana kadar kendisine nâzil olan Kur’an ayetlerini Cebrâil (a.s)’a arz ederdi. Kendileri diğer zamanlara göre Ramazan ayında daha fazla cömertlik ederlerdi. Nitekim İbn Abbas (r.a)’ın şu rivâyeti bize bu bilgileri vermektedir.

İbn Abbas (r.a)’dan rivâyet edilmiştir, şöyle demiştir:

“Hz. Peygamber (s.a.v) Allah’ın kullarına hayır yapmak bakımından insanların en cömerdi idi.Ve de en çok Cibrîl (a.s) kendisine geldiği sırada cömert olurdu. Cibrîl (a.s) Ramazanın sonuna kadar her gece kendisine gelir ve Peygamber (s.a.v) ona Kur’an okuyup, dinletirdi.” Bir rivâyette:

*“..Hz.Peygamber (s.a.v)’e Kur’an dersi verirdi (yani önce Cibrîl okur, Efendimiz dinlerdi; sonra Efendimiz okur, Cibrîl O’nu dinlerdi.). Cibrîl (a.s) ile mülâkât ettikleri zamanlarda hayır yapmakta esen rüzgardan daha cömert olurdu.”*⁶⁹

Rasûlüllah (s.a.v)’in Ramazan ayında Cebrâil (a.s)’a Kur’an okumalar, İslam kültüründe “Mukâbele” adıyla anılmakta ve Asr-ı Saâdet’ten beri İslâm dünyasının her tarafında Ramazan aylarında aynı heyecanla uygulanmaktadır. Mukâbele sünnet’ini yakından inceleyelim.

Mukâbele ve Peygamberimizin Mukâbelesi

Sözlükte, karşılaştırma, yüzleştirme, karşılık verme; aralarındaki farkı ortaya çıkarmak için metinleri mukayese etme; Ramazanda hafızların cemaat huzurunda Kur’an okumaları anlamına gelen “Mukabele”, Kur’an tarihi ile ilgili bir terimdir. Cibril (a.s)’ın her sene Ramazan ayında gelip Kur’an’ı Hz. Peygamber (s.a.s) ile karşılıklı müzakere etmelerini, birbirlerine okumalarını ifade eder. Kur’an’ın Allah tarafından indirildiği

⁶⁷ Buhârî, *Savm*, 37; Müslim, *Siyâm*, 95, 99; Tirmizî, *Savm*,19; Ebû Dâvud, *Savm*, 42; Nesâî, *Siyâm*, 59; *Müsned*, III, 45, 50

⁶⁸ Bakara (2), 184

⁶⁹ Buhârî, *Savm*,7

şekilde muhafazası, âyet ve sûrelerin tertibinin doğru olarak tesbiti ve bunun kontrolü için Cibril (a.s) her sene Ramazan ayında, bir rivayete göre Ramazan ayının her gecesinde, Peygamber Efendimize gelirdi. Hz. Peygamber (s.a.s.) Kur'an âyetlerini Cibril'e okurdu. Buna "arz" denir. Aynı âyetleri, mukayese için, bir de Cibril (a.s) okurdu ki buna da "mukabele" denir.

Kur'an, Peygamber Efendimiz'e âyet âyet nâzil olduğundan her âyetin yeri, hangi sûrenin neresine yazılacağı Cibril (a.s) tarafından bildirilirdi. Rasûl-i Ekrem de vahiy kâtiplerine bu şekilde yazdırır, hafızlar da buna göre ezberlerdi. Kur'an böyle özel bir itina ile ezberlenir ve yazılırken; Cibril (a.s) her senenin Ramazanında Rasûl-i Ekrem'e gelir, nâzil olan âyetler müzâkere ve tekrar arzedilmek suretiyle takrir edilirdi.⁷⁰

"Mukabele", Kur'an'ın yazılması ve hafızlar tarafından ezberlenmesi dışın-da her sene tekrarlanan üçüncü ve önemli bir "koruma garantisi" niteliği taşımak-tadır. Bu "Zikri (Kur'ân'ı) biz indirdik, O'nun koruyucusu da elbette biziz"⁷¹ âyetinin Asr-ı Saâdet'te gerçekleşmiş bugün de devam etmekte olan bir mucizeden başka bir şey değildir. Kur'an'ın Ramazan'da nazil olması (el-Bakara, 2/185), Kur'an okumanın özellikle Ramazan'da kat kat mükâfatlandırılacağı müjdesi, müslümanların bu ayda en çok Kur'an'la meşgul olmalarına sebep olmuştur. Bu sebeple "Kur'an ayı" olan Ramazan'da cami ve evlerde "mukabele"ler okunur, hatimler yapılır.

Peygamber Efendimiz Nasıl Kur'an Okurlardı?

Ya'lâ bin Memlek (r.a), Peygamber Efendimizin nasıl Kur'an okuduk-larına dâir şu rivâyette bulunur:

Ümmü Seleme (r.a)'ya Peygamber Efendimizin Kur'an-ı Kerim okuyuş-larını sorduğumda, kendi bizzat okuyarak tarif ve:

"Tecvid üzere tâne tâne okuduklarını" "haber etti verdi."⁷²

Katâde (r.a) 'den rivâyet edilmiştir, Şöyle demiştir:

Enes bin Mâlik (r.a)'ya Rasûlüllah (s.a.v)'in nasıl Kur'an okuduklarını sordum, şöyle dedi: "**Med'lere riâyet ederek okurlardı**"⁷³

Abdullah bin Ebî Kays rivâyet ediyor:

⁷⁰ Miras,K., a.g.e., VII, 316

⁷¹ Hicr, (15), 9

⁷² Ebû Dâvud, *Salat*, 356; Tirmizi, *Fezâilu'l-Kur'an*,23; Nesâî, 82,*Tezyînu'l-Kur'an* ,II, 181; *Müsned*,VI, 294-300; Hâkim, *Müstedrek*, I, 310; Tirmizî, *eş-Şemâilu'n-Nebeviyye ve'l-Hasâilu'l-Mustafaviyye* (thk. Fevvaz Ahmed Zümerlî), Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1417-1996, Beyrut, s.387; (krş,Yardım,A., *Peygamberimizin Şemâili*, s. 383)

⁷³ Buhârî, *Fedâilü'l-Kur'an*, 29;Ebû Dâvud, *Salat*, 356; Nesâî, *Kitabu'l-İftitah*, 81, II, 179; İbn Mâce, *İkâmetü's-Salat*,179; *Müsned*,III,127-198; Hâkim, *Müstedrek*, I, 233; Tirmizi,*Şemâil*, s. 388-389; Yardım, ag.e, s. 383

H.z.Âişe (r.a)'ya, Nebî (s.a.v), Kur'an'ı sesli mi yoksa sessiz mi okuyorlardı? Diye sordum. Şöyle cevap verdiler:

“Her iki şekilde de okurlardı.(Yerine göre) bazen sessiz bazen sesli okurlardı.”

Bunun üzerine ben de:

Din işlerinde kolaylık gösterip kulları sıkıştırmayan Allah'a sonsuz hamdü senâlar olsun! Dedim.⁷⁴

Peygamber Efendimiz'in **cömertliklerine** gelince, O, sahip olduğu malların sadakasını en fazla veren idi. Allah rızası için verdiği bir şeyi ne çok ne de az görürdü. Az olsun, çok olsun kendi yanında bulunan bir şeyi birisi istemeye görsün muhakkak istediğini ona verirdi.⁷⁵ Karşısına bir muhtaç çıkınca onu kendine, bazen yemeğiyle bazen elbisesiyle tercih ederdi. O'nun hal ve tavrı ihsan, sadaka ve iyiliğe davet ederdi. Gönlü en geniş, nefsi en güzel, kalbi en yumuşak insandı.⁷⁶

Enes bin Mâlik (r.a), şöyle diyor:

“Rasûlüllah (s.a.v) insanların en güzeliydi; O, insanların en cömertiydi...”⁷⁷

Enes (r.a)'dan rivayet edildiğine göre Peygamber Efendimiz' e;

“-Hangi sadaka daha faziletlidir?” diye sorulunca,

“Ramazan ayında verilen sadaka.” Buyurmuştur. ⁷⁸

Sahâbeden Zeyd bin Cühen (r.a)'ın rivâyet ettiği şu hadis de muhtevâ itibâriyle ne kadar mânîdârdır. Rasûlüllah (s.a.v) şöyle buyurdular:

“Bir oruçlunun iftar etmesini sağlayan kimseye, oruçlunun sevabı kadar sevap vardır; hem de oruçlunun sevabından bir şey eksilmemek üzere.”⁷⁹

7. Ramazan Gecelerini İhyâ Ederler–Terâvih Namazı Kılarlardı

Terâvih namazı, Ramazân-ı şerife mahsus olan bir gece namazıdır. Ramazan ayında yatsı namazından sonra kılınır. Ramazan gecelerini ihyâ etmek için kılınan terâvih namazı, Kur'an'da geçmemektedir. Fakat hakkında çok sayıda hadis rivâyet edilmiştir.⁸⁰ Rasûlü Ekrem (s.a.v) tarafından bu gece ibâdetine, *“Kıyâm-ı Ramazan=Ramazan Namazı”* ismi verilmiştir. Rasûlüllah (s.a.v) Efendimizin terâvih namazının her dört rekatında bir müddet istirahat buyur-duklarını rivâyet eden İbn Abbas (r.a.), Peygamber Efendimiz'in bu uygulamasının, terâvih namazındaki *terevvuh* ve istirahatın aslı ve

⁷⁴ Müslim, *Hayz*,307; Ebû Dâvud, *Salat*, 244 ;Tirmizi, *Salat*,212; *Fedâilü'l-Kur'an*, 23; Nesâî, *Kitabu'l-Gusl ve 't-teyemmüm*, 5 ; *Kıyamu'l-Leyl*, 23; *Müsned*,VI,73-74; İbn Hibban, *Sahih*,VI, 200, ha. 2447; Tirmizi, *Şemâil*,s.389-390; Yardım,*ag.e*,s.383-384

⁷⁵ *Müsned*, III, 190, 279

⁷⁶ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, II, 23 vd.

⁷⁷ Müslim, *Fezâil*, 48

⁷⁸ Tirmizi, *Zekat*, 28

⁷⁹ Tirmizi, *Savm*, 81

⁸⁰ eş-Sevkânî, *Neylü'l-Evtâr*, Mısır, tsz., III, 53

dayanağı olduğunu da haber vermiş olmasından dolayı, bu çok sevimli ibâdetimizin tâ İslâm'ın ilk döneminden beri terâvih adıyla anıla geldiğini anlıyoruz.⁸¹

Peygamber Efendimiz Ramazan gecelerini ihyâ ederlerdi. Terâvih namazını birkaç gece müstesnâ olmak üzere münferiden kılmağa devam buyurdıkları gibi, ashâbını da teşvik etmişlerdir:

Nesâî, Ebû Hüreyre (r.a)'den nakleder:

"Rasûlüllah (s.a.v), -azîmetle emretmeksizin- Ramazan'da gece ibâdetini teşvik ediyordu. O, şöyle buyurmuştu:

"Kim inanarak, sevabını yalnız Allah'tan bekleyerek Ramazan geceleri kalkıp ibadet ederse, geçmiş günahları (kul hakkı, kamu hakkı hariç) bağışlanır."⁸²

Abdullah bin Avf (r.a)' den yapılan rivâyete göre Rasûlüllah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki Allah Azze ve Celle Ramazan orucunu farz kıldı; ben de Ramazan geceleri namaz kılıp ibâdet etmeyi Sünnet kıldım. Artık kim Ramazan orucunu tutar ve inanarak, karşılığını yalnız Allah'tan bekleyerek kalkıp ibadet ederse, anasından doğduğu gündeki gibi günahlarından çıkmış olur."⁸³

Terâvih namazı konusunda.Peygamberimizin uygulamasını anlatan rivâ-yetlerden bazıları şöyledir

-Ebû Zer Hazretleri demiştir ki:

"Rasûlüllah (s.a.v) ile birlikte bir Ramazan orucu tuttuk. Ramazan-ı şerifin hitamına yedi gün kalıncaya kadar Rasûlü Ekrem bize hiçbir gece farzdan başka namaz kıldırmadı. (yatsı namazını kıldırır, sonra hücre-i saâdetine girerdi). Ayın yirmi üçüncü gecesinde, gecenin bir sülüsü geçene kadar bize teravîh namazı kıldırdı. Ramazandan altı gece kalınca (yani Ramazan'ın yirmi dördüncü gecesini) bize namaz kıldırmadı. Ramazandan beş gece kalınca (yani Ramazan'ın yirmi beşinci gecesini) gecenin yarısı geçene kadar bize namaz kıldırdı. Ben dedim ki : Yâ Rasûlallah ! Gecenin geri kalan yarısında da namaz kıldırıydınız, (bizim için daha hayırlı olurdu). Rasûlü Ekrem cevap olarak : İmam, namazı bitirinceye kadar onunla namaz kılmak bütün geceyi namazla ihya etmek için kâfîdir, buyurdu. Ramazan'dan dört gece kalınca (yani yirmi altıncı gecesini) Rasûlü Ekrem yine bize namaz kıldırmadı. Gecenin sülüsüne kadar bekledik. Ramazandan üç gece kalınca (yani yirmi yedinci gece) Rasûlü Ekrem, ehlini, kadınlarını ve ashabını topladı. Bize (bütün gece) namaz

⁸¹ (Kâle İbn Abbas radiyallâhu anhümâ: Kâne Rasûlüllahi sallallaâhu aleyhi veselleme yüsallî et-terâvîha fî ğayri cemâatin işrîne rek'aten ve'l-vitra. Ve kâne yeteravvehu fihâ beyne külli erbai rekâtin sâaten sümme yekümü yüsallî mâ kütibe. Fe hâzâ hüve'l-aslu fî teravvühi'l-İmami fî salâti't-terâvîhi) (Şârânî, Keşfü'l-ğumme, I, 95'den naklen Kamil Miras, Tecrid-i Sarih Tercümesi, Ankara, 1984, IV, 70 (sâdeleştirilerek)

⁸² Buhârî, İman, 27; Nesâî, Sıyâm, 40; Müsned,I,191,195

⁸³ Nesâî, Sıyâm, 1; Müsned, II, 230, 385, 425

*kıldırđı. (Namaz o kadar uzadı ki) biz, sahurunu geçireceğiz zannettik. Bundan sonra Rasûlüllah (s.a.v) Ramazan'ın geri kalan gecelerinde bize namaz kıldırmadı."*⁸⁴

-Hz.Âişe (r.a)'dan rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir:

"Nebi (s.a.v) Mescidde namaz kıldı; insanlar da O'nun kıldığı namazı kıldı ve insanlar iyice (buna rağbet edip) çoğaldı. Sonra üçüncü gece veya dördüncü gece insanlar namaz için gelip toplandırlarsa da Rasûlüllah (sa.v) onların yanına çıkmadı. Sabah olunca da şöyle buyurdu:

*"Sizin ne yapıp işlediğınızı gördüm; beni sizin yanınıza çıkmaktan alıkoyan tek şey, bu namazın size farz kılınır endişesi idi. Bu olay Ramazan ayında cereyan etti."*⁸⁵

Bu ve benzeri rivâyetlerden de anlaşıldığı üzere Rasûlüllah (s.a.v) Efendimiz zamanında, terâvih namazı cemaatle sadece birkaç gece kılınmıştır. Cemaatle kılınmamasının sebebi de, yine yukarda hadislerde geçtiği gibi ümmet üzerine "farz kılınma endişesi" dir.

Mâlik, İbn Şihab'tan; o da Urve bin Zübeyr'den; o da Abdurrahman bin Abd el-Kârî'den rivâyet etmiştir. Bu Abdurrahman şöyle demiştir:

*"Bir Ramazan gecesini Ömer bin el-Hattab(r.a)'ın beraberinde mescide çıktım. Bir de baktık ki, insanlar yalnız ve dağınık topluluklar halinde teravih namazı kılmaktalar. Kimisi kendi başına yalnızca namaz kılıyor, kimisi de namaz kılıyor ve bunun namazına bir kısım insanlar uyup namaz kılıyordu. Ömer: ben zannediyorum ki, bu dağınık olarak namaz kılan insanları bir tek okuyucu imamın arkasında toplarsam daha faziletli olacak, dedi. Sonra buna katî olarak karar verdi. Ve akabinde (ertesi günü, hicretin 14. Senesi içinde) o insanları Ubey bin Ka'b'ın (teravih imamlığı) arkasında topladı. (Böylece terâvih namazı cemaatle kılınmağa başlandı). Sonra diğeri bir gece yine Ömer'in beraberinde mescide çıktım. İnsanlar okuyucu imamlarının namazlarına uyup namaz kılıyorlardı. Ömer bu manzarayı görünce: "Ni'me'l-bid'atü hazîhi=Şu terâvih namazının böyle cemaatle kılınması ne güzel âdet oldu" diye sevincini belirtti ve "Fakat bu namazlarını gecenin sonuna bırakıp da, bu namazdan sonra uyuyanlar, şimdi namaz kılanlardan daha faziletlidir" sözünü de ilâve etti. Ömer, terâvihi gecenin sonunda kılmayı kastediyor. İnsanlar ise terâvihi gecenin evvelinde kılmakta idiler."*⁸⁶

Hz.Peygamber Efendimizin Terâvih namazını kaç rekat kıldığı konusuna gelince, bu konudaki rivâyetlerin, hem *teheccüd namazı* 'nı⁸⁷ hem de terâvih namazını birbirinden

⁸⁴Tahâvî ve Ashab-ı Sünen-i Erbea'dan naklen, *Miras, K., a.g.e., IV,73-74*

⁸⁵Buhârî, *Teheccüd*,5; *Ezan*, 80; *Terâvih*, 1; Müslim, *Müsafirin*,177-178;

Ebû Dâvud, *Ramazan*, 1; Nesâî, *Kıyâmu'l-Leyl*, 1, 4

⁸⁶Buhârî, *Terâvih*,1

⁸⁷ **Teccüd namazı**: Genellikle yatsı namazından sonra, daha uyumadan veya bir miktar uyuduktan sonra kılınan namaza gece namazı (salatü'l-leyl) denir. Gece uykusu bölünerek kalkıp kılınan namazlara ise teheccüd namazı denir.Kur'an-ı Kerim'de Peygamber Efendimize hitaben: "Gecenin bir kısmında sadece sana mahsus, fazla (bir ibadet) olmak üzere namaz kıl. Muhakkak Rabbin seni öğülmüş bir makama

ayırmadan karışık olarak bahsetmeleri sebebiyle, Hz. Peygamberimizin kıldığı terâvih kaç rekat olduğu konusunda ihtilaf olmuştur. Bu konudaki rivâyetler şöyledir:

Ebû Seleme (r.a), Hz. Âişe (r.a)'ya:

-Rasûlullah(s.a.v)'in Ramazandaki gece namazı nasıl idi? diye sordu.

Âişe(r.a) da şöyle cevap verdi:

-Rasûlullah (s.a.v) ne Ramzanda ne de Ramazanın dışındaki diğer gecelerde on bir rekat üzerine ziyâde eder değildi. Rasûlullah (s.a.v) evvela dört rekat kıları. Artık o rekatların güzelliğinden ve uzunluğundan sorma! Sonra dört rekat daha kıları. Bunların da güzelliğinden ve uzunluğundan sorma! Sonra üç rekat kıları. Ben: Yâ Rasûlallah! Vitir namazını kılmadan önce uyur musun? diye sordum. Rasûlullah: "Yâ Âişe, Benim iki gözüm uyur, fakat kalbim uyumaz" buyurdu.⁸⁸

Bu rivâyete göre, Rasûlü Ekrem(s.a.v)'in kıldırıldığı terâvih namazının sekiz rekattan ibâret olduğu anlaşılmaktadır.⁸⁹

İbn Ebî Şeybe'nin, Taberânî'nin, Beyhakî'nin İbn Abbas'tan gelen rivâyetlerinde ise, İbn Abbas (r.a), **Rasûlü Ekrem'in Ramazan'da yirmi rekat terâvih kıldırıldığını** bildirmiştir.⁹⁰

Bu iki rivâyetin dışında, terâvih namazının rekatlarına dâir daha farklı rivâyetler var ise de⁹¹ tartışmalar bu iki rivâyet üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Nakledilen bütün bu rivâyetlere göre terâvih namazının sekiz rekatının **müekked** sünnet olduğunda şüphe yoktur. **İbnu'l-Humam** gibi bazı âlimler, sekiz rekattan fazlasının müstahab olduğunu söylemişlerdir.⁹²

Bu açıklamalara göre terâvih namazının sekiz rekatının Hz.Peygamberimizin sünneti, geri kalan 12 rekatının ise, terâvihhin 20 rekat olduğuna dâir zayıf rivâyet dikkate alınmayacak olursa, sahâbenin sünneti olduğu ve İslâm ümmetinin Ramazan ayını ihyâ gayesiyle yaşattığı geleneği olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durumu birbirinden ayırmak için bazı Hanefiler terâvih namazının ilk sekiz rekatının *râtibe sünnet* (yani peygamberimizin devamlı kıldığı **müekked sünnet**), geri kalan 12 rekatının ise **müstehab** olduğunu söylemişlerdir.⁹³

Terâvih namazı, Ramazan ayına mahsustur; vakti, tercih edilen görüşe göre, yatsı namazından sonra başlayıp sabah namazının vaktine kadar devam eder. Vitir namazı terâvih namazından sonra kılınır. Ancak terâvih namazından önce kılınmasında da herhangi bir sakınca yoktur. Gece yarısından veya gecenin üçte birinden sonraya tehir

erdirecektir" (el-İsra (17), 79) buyurulmuştur. Ayet-i kerimenin tefsirinde teheccüd namazının Hz. Peygamber için farz olduğu ümmeti için nâfile olduğu belirtilmiştir.

⁸⁸ Buhârî, *Terâvih*, aynı yer.

⁸⁹ Miras, Kamil., *a.g.e.*, IV,74

⁹⁰ Miras, Kamil., *a.g.e.*, IV, 75

⁹¹ Aynî, *Umde*, VIII, 245

⁹² İbnu'l-Humâm, *Fethü'l-Kadîr*, Mısır, 1315, I, 333 vd.

⁹³ *İlmihal*, I, 314

edilmesi *müstehaptır*. En sağlam görüşe göre, terâvih namazını cemaatle kılmak *sünnet-i kifâye*'dir. Yani bir mescitte hiç kimse terâvihi cemaatle kılmazsa, hepsi günahkâr olur. Terâvih namazı tek başına kılınabilir. Fakat cemaatle kılınması daha faziletlidir.

8. Ramazanın Son On Gününü ve "Kadir Gecesi"ni İhyâ Ederlerdi

Kadir gecesi, Allah'ın cc. hakkında bir sure indirdiği (Kur'an'ın 97. Suresi olan Kadir suresi) ve yine -bazı İslam bilginlerinin ifâde ettikleri üzere⁹⁴- Kur'an'da "***Mübarek bir gece***"⁹⁵ olarak nitelediği kutsal bir gecedir. Bu gecenin Ramazan ayı içinde olduğu kesin olmakla birlikte hangi gece olduğu hakkında hiç bir bilgi yoktur. Sadece Hz. Peygamberimizin bu gece hakkında bazı tavsiye ve uyarıları olmuştur.

Hz.Âişe (r.a) şöyle demiştir:

"Nebi (s.a.v), Ramazanın son on günü girince geceyi ihya eder, ev halkını uyandırır, eteğini toplayıp bütün ciddiyet ve heyecanıyla ibâdete yönelirdi."⁹⁶

Ebû Hüreyre(r.a)'den, Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Kim, Kadir gecesi, inanarak ve sevabını Allah'tan umarak kalkar ibâdetle geçirirse, geçmiş günahları bağışlanır."⁹⁷

Ebû Said el-Hudrî (r.a) naklediyor: Ramazanın ortasındaki on gününde Rasûlullah(s.a.v) ile birlikte itikafa girdik. Yirminci günün sabahında çıktı ve bize şöyle dedi: "***Kadir gecesi bana gösterildi, sonra onu unuttum-utturuldum. Onu son on gün içinde ve tek olanlarında arayın.***"⁹⁸

-İbn Ömer (r.a) naklediyor:

Rusulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: "***Kim Kadir gecesini aramak isterse Ramazanın son yedi gecesinde arasın.***"⁹⁹

Kadir gecesinin fazileti yukarıda da geçtiği gibi, gerek Kur'an'da gerekse Hz. Peygamber'in hadislerinde zikredilmiş ve müslümanların bu geceyi ihyâ etmeleri istenmiştir. Ancak bu gecenin Ramazan ayının hangi gecesi olduğu konusu gizlenmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v) bunu "***Kadir gecesi bana gösterildi, sonra onu unuttum-utturuldum***" sözleriyle açıklamaktadır. Kendisine bu konu sorulduğunda da, zaman zaman bu geceyle ilgili olarak Ramazanın son beşinde, yedisinde, dokuzunda yahut son

⁹⁴Yazır, M.H. *Hak Dini Kur'an Dili*, (Azim Yay).VII, 67; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, Beyrut, 1969, IV,137

⁹⁵ Duhan (44), 1

⁹⁶ Buhârî, *Leyletü'l-Kadr*, 5; Müslim, *İtikaf*, 7; Ebû Dâvud, *Ramazan*, 1; Nesâî, *Kıyâmu'l-Leyl*,17; İbn Mâce, *Sıyâm*, 57; *Müsned*, VI, 41, 67, 68

⁹⁷ Buhârî, *İman*, 25, 27, 28, 35; *Savm*, 6, *Teravîh*, 1; Müslim, *Müsafirin*, 173, 176; Ebû Dâvud, *Ramazan*,1; Tirmizi, *Savm*,1

⁹⁸ Buhârî, *İtikaf*, 1; Muvatta, *İtikaf*, 6

⁹⁹ Buhârî, *Teravîh*, 32; Muvatta, *itikaf*, 6

on günü içinde olduğu, yahut yirmi yedinci gecesini olduğu şeklinde farklı açıklamalarda bulunmuştur.

Bu durum, şuna işâret etmektedir ki, Kadir gecesinin Ramazanın son on gününde, yıllara nisbetle yer değiştirdiği ve daha çok tek günlerin gecesinde aranmasının isâbetli olacağı ağırlık kazanmış oluyor. Yirmi yedinci gecenin ise bu konuda ayrı bir yeri ve anlamı söz konusudur. Âlimlerin çoğu, bu sahih hadislerle dayanarak Kadir gecesinin özel bir yeri ve anlamı bulunduğunu hükme bağlamış ve buna muhalefet eden olmamıştır. Aynı zamanda bu gecenin Muhammed (s.a.v) ümmeti için sırf bir rahmet, af, inâyet ve bereket kıldığını belirtmişlerdir.¹⁰⁰

H.z. Peygamber(s.a.v)'in Kadir gecesini ile ilgili olarak edâ ettiği "**Kadir gecesini namazı**" adı altında herhangi bir namazı bize intikal etmiş değildir. Ama Hz. Peygamber (s.a.v) ibâdetle meşgul oluyor, her zaman olduğu gibi, Ramazanın özellikle son gününde de daha fazla ibâdetle bulunuyordu. Kadir gecesini Cuma dahil bütün gecelerden daha faziletlidir. Bu Kur'an ayetiyle sâbittir: "**Kadir gecesini bin aydan daha hayırlıdır**"¹⁰¹ Yani Kadir gecesinde kalkıp ibâdet etmek, bu gecede hayırlı işler yapmak Kadir gecesini bulunmayan bin aydan daha hayırlıdır. Bu gecenin Ramazan ayı içerisinde gizlenmiş olması şüphesiz bir hikmete bağlıdır; tıpkı, Cuma günü içerisinde yapılan duaların kabul olacağı icâbet saatinin hangi saat olduğunun ve insan hayatı içerisinde ölümüne zaman geleceğinin gizlenmiş olması gibi. Bunların gizli tutulmasından maksat mü'minlerin uyanık, dikkatli ve devamlı Allah'a ibâdet ve taat içerisinde olmalarını sağlamaktır.

Ebû Hüreyre (r.a)'ın rivâyet etmiş olduğu hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz (s.a.s) şöyle buyurmuştur:

"Kim Kadir gecesini, faziletine inanarak ve alacağı sevabı Allah'tan bekleyerek ibadet ve taatla geçirirse geçmiş günahları bağışlanır"¹⁰²

H.z. Âişe annemiz (r.a), bir gün kendilerine:

"-Ey Allah'ın Rasûlü, şâyet Kadir gecesine rastlarsam nasıl dua edeyim?"

şeklinde sorunca, Peygamberimiz (s.a.v) ona şu duayı öğretir:

(Allahümme inneke afüvvün tühıbbül afve Va'fu anni)= "Ey Allah'ım muhakkak sen affedicisin, affetmeyi seversin beni de affet !"¹⁰³

9. İtikâf'a Girerlerdi

İtikaf, sözlükte, bir yerde beklemek, durmak ve kendini orada hapsetmek ;iyi olsun kötü olsun nefsi bir şeye bağlamak anlamına gelir. Terim olarak, âkıl bâliğ veya temyiz

¹⁰⁰ Yıldırım,Celal., *Ahkam Hadisleri*, Konya,1992, IV, 67

¹⁰¹ Kadir (97), 3

¹⁰² Buhârî, *Kadir*, 1

¹⁰³ Tirmizi, *Dâvet*, 84; İbn Mâce, *Dua*, 5

kudretine sahip bir müslümanın beş vakit namaz kılınan bir mescitte ibâdet niyetiyle bir süre durması ve dışarıyla ilgiyi kesmesi anlamında fikhî bir terimdir.

İtikâf, Kur'an ve Sünnetle sâbittir. Kur'an'da Ramazan ayının gecelerinden sözedilirken; "... Camilerde itikâfta iken de hanımlarınıza yaklaşmayın..."¹⁰⁴ buyrulur. Başka bir ayette itikâf ibâdetinin daha önceki ümmetlerde de yapıldığına işâret edilir:

"Biz ta o zaman bu Beyt'i, (Kâbe'yi) insanlar için bir sevap kazanma ve bir güven yeri kıldık. Siz de Makâm-ı İbrâhim'den kendinize bir namazgâh edinin. Ayrıca İbrâhim ile İsmâil'e şöyle ahid verdik: "Beytimi, hem tavaf edenler için, hem ibadete kapananlar için, hem de rükû ve secde edenler için tertemiz tutun!"¹⁰⁵

Mesciddeki itikâf erkeklere mahsustur. Kadınlar, evde mescid edindikleri bir yerde itikâfta bulunabilirler.¹⁰⁶Peygamberimiz (s.a.v) her sene, Ramazan'ın son on gününde mescide kapanıp itikaf niyetiyle, orada taat ve ibâdetle meşgul olur, zaruri ihtiyaçları dışında dünya işlerinden uzak kalırdı. Vefâtına kadar bu ibâdete devam etmişlerdir. Daha sonra Hz. Peygamber(s.a.v)'in zevceleri itikâfi sürdürmüşlerdir.

Hz. Peygamber(s.a.v)'in özellikle Ramazan içinde ve Ramazanın son on gününde itikâf yaptığını bildiren çeşitli hadis-i şerifler vardır bu konudaki rivâyetlerden bazıları şöyledir: Hz.Âişe (r.a)'dan yapılan rivâyete göre o şöyle demiştir:

"Rasûlüllah (s.a.v) Ramazanın son on gününde itikaf ederdi. Bunu vefat edinceye kadar böylece sürdürdü."¹⁰⁷

Peygamberimizin nasıl itikafa girdiği konusunda yine Hz.Âişe (r.a) şu rivâyette bulunur:**"Rasûlüllah (s.a.v) Efendimiz, itikaf etmek istediği zaman, sabah namazını kıldıktan sonra itikaf edeceği yere girerdi. Ramazanın son on gününde itikaf etmeği murad edince, kendisi için bir hib'a (çadırımsı bir örtü) konulmasını emrederdi..."**¹⁰⁸

Hz.Âişe (r.a), Peygamberimizin itikaf halini şöyle anlatır:

"Rasûlüllah Efendimiz itikâfta iken hastanın yanından geçer ve tavrını değiştirmeksizin yoluna devam ederdi de hastayı sormak için ona meyletmezdi(dönüp bakmazdı)."109

Yine Hz.Âişe (r.a) şu rivayette bulunur:

" İtikaf eden kimseye sünnet olan şudur ki, hiçbir zaman hastayı ziyaret edip sormamak, hiçbir cenazede bulunmamak, hiçbir kadına dokunmamak ve onunla cinsel yaklaşıma yol açacak davranışta bulunmamak ve ancak lüzumlu olan ihtiyacı

¹⁰⁴ Bakara (2), 187

¹⁰⁵ Bakara, (2),125

¹⁰⁶ Miras, K., a.g.e., VI, 323-326

¹⁰⁷ Buhârî, *İtikaf*, 1, 6; Müslim, *İtikaf*, 2 ; Ebû Dâvud, *Savm*, 77-78; Tirmizi, *Savm*, 71; İbn Mâce, *Siyâm*, 58, 61; *Müsned*, II, 281

¹⁰⁸ Buhârî, *İtikaf*, 6; Nesâî, *Mesâcid*, 18; İbn Mâce, *Siyâm*, 59; *Müsned*,VI,

226

¹⁰⁹ Ebû Dâvud, *Savm*, 80

için dışarı çıkmak. İtikâf ancak oruçlu olarak gerçekleşir ve itikâf ancak cemaati olan camide olur."¹¹⁰

Efendimiz (s.a.v) her yıl on gün itikafa girerdi. Vefât ettiği sene olunca yirmi gün itikâf etmişti. Cebrâil (a.s), her sene O'nunla Kur'an'ı bir kere karşılıklı okurdu. Bu vefât yılı olunca, Kur'an'ı iki defa karşılıklı okumuştur.¹¹¹

Hz.Peygamber'in bütün bu uygulamalarını ve bu konudaki tavsiyelerini dikkate alan İslâm fakihleri, Ramazan'ın son on gününde itikâfa girmek *sünnet* olduğunu beyan etmişlerdir. Bir beldede bulunan müslümanlardan birisi bu sünneti yerine getirirse, diğerlerinin üzerinden bu görev düşer. Bu duruma göre, her belde için itikâf, *sünnet-i kifâye* hükmündedir. Bir kişinin bunu yapması o beldedeki diğer müslümanları sorumluluktan kurtardığı gibi Cenâb-ı Hakk'ın, itikâf yapanın ecrini diğer belde müslümanlarına da vereceği umulur.¹¹²

10. Sadakayı Fıtır Verirler ve Ashâbını da Teşvik Ederlerdi

"fıtır sadakası" dini bir terim olarak şöyle tanımlanabilir:"Ramazan bayramına kavuşan ve temel ihtiyaçlarının dışında belli bir miktar mala sahip olan müslümanların kendileri ve velâyetleri altındaki kişiler için yerine getirmekle yükümlü oldukları mâlî bir ibâdettir." (...)Fıtır sadakası, Ramazan orucunun farz olduğu hicrî 2. Yılın Şaban ayında Zekattan önce farz kılınmıştır. Dini bir yükümlülük oluşunun dayanağı hadislerdir. Bu hadisler aynı zamanda Hz. Peygamber devrindeki fıtır sadakası uygulamalarını da göster-mektedir.¹¹³ Konuyla ilgili hadislerden bazıları şöyledir:

İbn Abbas (r.a) diyor ki:

"Rasûlüllah (s.a.v) sadaka-i fıtırı oruçluyu boş ve anlamsız söz ve davranışların (kir ve pasından) arındırmak, haya dışı şeylerin (is ve izinden) temizlemek ve miskinlere yiyecek olmak üzere farz kıldı. Artık kim onu(bayram) nazından önce verirse, o makbul bir sadaka olur; kim de (bayram) namazından sonra verirse, o sadece sadakalardan bir sadaka olur."¹¹⁴

İbn Ömer (r.a)'den şöyle dediği nakledilmiştir:

"Şüphesiz Rasûlüllah (s.a.v) sadaka-i fıtırın insanlar henüz (bayram) namazından çıkmadan önce ödenmesini emretti."¹¹⁵

D- BAYRAM SABAHI VE BAYRAM GÜNLERİ YAPTIKLARI

¹¹⁰ Ebû Dâvud, *Savm*, 81; *Müsned*, VI, 168

¹¹¹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, II, 89

¹¹² Fazla bilgi için bkz. İbn Âbidin, *Reddü'l-Muhtar*, İstanbul, 1984, II, 440 vd. ; Miras, K., *a.g.e.*, VI, 323 vd.

¹¹³ *İlmihal*, I, 502

¹¹⁴ Ebû Dâvud, *Zekat*, 18; İbn Mâce, *Zekat*, 61

¹¹⁵ Buhârî, *Zekat*, 74, 76; Müslim, *Zekat*, 15, 22, 23; Ebû Dâvud, *Zekat*, 19, 20; İbn Mâce, *Zekat*, 21; *Müsned*, II, 21

Bayram günleri, müslümanların sevinç ve mutluluk günleridir. Nitekim iki Hz. Peygamber Mekke'den Medine'ye hicret ettiği zaman, Medinelilerin bayramı olduğunu öğrendi. Medineliler bu bayramlarında oyun oynar ve eğlenirlerdi. Onların bu halini gören Hz. Peygamber (s.a.v), "**Allah Teâlâ size kutladığınız bu iki bayrama bedel olarak daha hayırlısını, Ramazan Bayramı ile Kurban bayramını lûtuף olarak vermiştir.**"¹¹⁶

Enes'in oğlu Ebû Bekir'in oğlu Ubeydullah, dedesi Enes'ten haber vermiştir; Enes bin Mâlik (r.a)şöyle demiştir:

"Rasûlüllah (s.a.v) Ramazan bayramı günü birkaç tane hurma yemeden, bayram namazına çıkmazdı."

Murecce' bin Recâ da şöyle dedi:

Bana Ubeydullah şöyle dedi: "Bana Enes, "Peygamber'in(s.a.v) bu hurmaları tek adetli (yani bir-üç-beş şeklinde) olarak yediğini rivâyet etti."¹¹⁷

İbn Abbas (r.a) şöyle demiştir:

"Peygamber (s.a.v) bir Ramazan bayramı günü namazgâha çıktı ve iki rekat namaz kıldırdı. Ondan evvel de sonra da hiçbir namaz kılmadı. Yanında Bilal de vardı."¹¹⁸

Ebû Said el-Hudrî(r.a)'den şöyle demiştir:

"Rasûlüllah (s.a.v) Kurban bayramı ile Fıtır (Ramazan) bayramı günlerinde musallâya¹¹⁹ çıkardı. Orada evvela namaza başlardı. Namazı kaldırıp selam verince cemaat namaz kıldıkları yerlerinde otururlarken ayağa kalkar ve insanlara karşı dönerdi. Şâyet kendisinin bir müfreze göndermek ihtiyacı olursa bunu insanlara zikreder, yahut kendisinin bundan başka bir şeye ihtiyacı olursa kendilerine bununla emreyler idi..."¹²⁰

Câbir bin Abdillah (r.a) şöyle dedi:

"Bayram günü Rasûlüllah (s.a.v) ile birlikte namazda hazır bulundum. Hutbeden önce ezansız ve ikâmetsiz olarak namaza başladı. Sonra Bilal'e dayanarak ayak üstü durup Allah'a karşı takva üzere bulunulmasını emir,Allah Teâlâ'ya itaate teşvik ederek halka va'z ve tezkîrde bulundu. Sonra yürüdü kadınların bulunduğu tarafa gelince onlara da va'z ve tezkîrde bulundu..."¹²¹

¹¹⁶ Ebû Davûd, *Salat*, 239, Neseî, *I'deyn*, 1; *Müsned*, III, 103 178; Bilmen, Ö.N., *Büyük İslâm İlmihali* (Akçağ), s.160

¹¹⁷ Buhârî, *Iydeyn*, 4

¹¹⁸ Buhârî, *Iydeyn*, 2 6

¹¹⁹ **Musallâ**, namaz kılınacak yer demektir. Hadisteki musallâ, yani namazgâh, Medine'de, mescid kapısına bin arşın uzakta bulunan geniş bir meydanın ismidir. Bayramlarda namaz mescidde değil, orada kılınırdı.

¹²⁰ Müslim, *Salâtu'l-Iydeyn*, 9; Buhârî, *Iydeyn*, 6

¹²¹ Müslim, *Salâtu'l-Iydeyn*, 4

Hız. Peygamber'in ve ashâbının uygulamalarını esas alan İslâm bilginleri âdâb ve erkân olarak bazı tesbitlerde bulunmuşlardır. Bunlar, pek çoğu fıkıh ve ilmihal kitaplarında uzun uzun anlatılmıştır. Bu bilgilere göre, bayramlarda yapılması mendup/dinimizin güzel gördüğü hususlar vardır, şöyle ki:

Bayram sabahında erken kalkmak, yıkanmak, gusletmek; misvak kullanmak, ağızı temizlemek; güzel koku sürünmek; en güzel elbisesini giyinmek; Allah'ın verdiği nimetlere şükretmek için sevinçli ve neşeli görünmek, karşılaşılan mümin kardeşlere karşı güler yüz göstermek, elden geldiği kadar fazla sadaka vermek, Bayram gecelerini ibâdetle geçirmek müstahab ve güzel bulunmuştur, menduptur.

Ramazan Bayramı'nda sabahleyin namazdan önce tatlı bir şey yemek. Varsa bunun hurma olması ve bir, üç, beş gibi tek sayılı olması güzel bir davranıştır. Kurban Bayramı'nda kurban kesecek kimsenin onun etinden yemesi için namazdan önce bir şey yememesi güzel bir davranıştır. Sonra namaza erken davranıp sabah namazını mahalle mescidinde kılarak bayram namazı için, varsa namazgâha ve büyük camiye gitmek; namaza giderken Ramazan Bayramı'nda içinden ve Kurban Bayramı'nda açıktan tekbir getirmek; dönüşte mümkün ise başka yoldan gelmek; müminlere rast geldikçe güler yüzlü olmak ve tatlı söz söylemek; gücü yettiğince çok sadaka vermek menduptur.¹²²

(Vallahu a'lemu bi's-sevâb)

¹²² Bilmen.Ö.N., a.g.e, s.149; Şübnbilâli, *Meraku'f-Felah*, İstanbul, 1327, 158